

ดนตรีมโนห์ราของชาวมลายูเชื้อสายไทย ในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย

The Manhora Music of the Malaysian Siamese in Kelantan, Malaysia

ผกาพรรณ บุญศิริ¹
ศรัณย์ นักรบ²

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในศาสตร์ดนตรีชาติพันธุ์วิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านยุงเกา อำเภอตุมปัต รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย 2) เพื่อศึกษาการแสดงมโนห์ราและการบรรเลงดนตรีประกอบในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของมโนห์รา องค์ประกอบของการแสดงมโนห์รา วงดนตรี เครื่องดนตรี และนักดนตรี 3) บันทึกดนตรีมโนห์ราเป็นโน้ตดนตรีสากล 4) วิเคราะห์บทเพลงตามหลักดนตรีชาติพันธุ์วิทยา

ผลการวิจัยพบว่า 1) หมู่บ้านยุงเกา อำเภอตุมปัต รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย มีอาณาเขตทางด้านเหนือติดต่อกับอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาสของประเทศไทย ปัจจุบันมีประชากรอาศัยอยู่ประมาณ 400 คน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และยังรักษามรดกทางวัฒนธรรมจากบรรพบุรุษชาวไทยได้เป็นอย่างดี 2) การแสดงมโนห์รามีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ โรงมโนห์รา คณะมโนห์รา และผู้แสดง สำหรับวงดนตรีคณะมโนห์ราแสด มีเครื่องดนตรี 8 ชนิด ได้แก่ ปี่เซรูโน เกอตุ๊ก เกนดั่ง เตตาวัก เกนดั่ง เกดอมบัก ถิ่ง และแตระ ปัจจุบันมีสมาชิก 16 คน 3) การบันทึกดนตรีมโนห์ราเป็นโน้ตดนตรีสากล จำนวนทั้งสิ้น 6 เพลง ได้แก่ เพลงตั้งเครื่อง เพลงกาศครู เพลงโหมโรง เพลงโนห์ราลงเดิน หรือเพลงปล่อยนางรำ เพลงป็นตน และเพลงจับบท 4) บทเพลงเก่าแก่เหล่านี้ไม่สามารถสืบทราบนามผู้ประพันธ์ได้ มีรูปแบบท่อนเดียวและบรรเลงเข้าไปมา เป็นกลุ่มเสียง 5 เสียง ได้แก่ โน้ต D, F#, G, A, Bb ระดับเสียงต่ำสุด คือ D4 และสูงสุดคือ Bb5 โดยพบการเคลื่อนที่ของทำนองไม่คงที่มากที่สุด และมีการเชื่อมโยงเสียงเพื่อให้มีเสียงยาวขึ้น การซ้ำทำนองพบในบางบทเพลง บทเพลงทั้งหมดปรากฏจังหวะของทำนอง 27 รูปแบบ ในลักษณะจังหวะ 3 รูปแบบ คือ รูปแบบอิสระ รูปแบบซ้ำและรูปแบบเร็ว โดยมีกระสวนจังหวะแตกต่างกันไปตามการบรรเลงของเครื่องประกอบจังหวะในแต่ละบทเพลง

คำสำคัญ: ดนตรี มโนห์รา ชาวมลายูเชื้อสายไทย

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Abstract

This research is a qualitative research in ethnomusicology which is aim to 1) Study the general background of the Jung Kao Village, Tumpat Sub-district, Kelantan State of Malaysia 2) Study the Manhora and its music which are; historical background, performing elements, ensemble, musical instruments, and musicians 3) transcript the Manhora music into western notation. 4) Analyze the music in ethnomusicology methods.

The research results were: 1) The Jung Kao Village, Tumpat Sub-district, Kelantan State of Malaysia is bordered to the north by Takbai District, Narathiwat Province, Thailand. Today the inhabitants, a number of about 400 of population, mostly are Buddhist and still maintain their cultural heritage from Thai ancestors. 2) The essential elements of Manhora performing comprise of the theater, the troupe, and the performers. The Manhora Seang ensemble, with 16 members, comprises of 8 instruments; Serunai, Tetawak, Canang, Gerduk, Gedombuk, Gendang, Ching and Crek. The ensembleMusic is an orally transmission which have been transmitted from generation to generation since the old time until today. It is found that the music nowadays is mainly performed for healing sickness as well as for ceremonies. The music, a pentatonic toneset comprises of 8 instruments; Serunai, Tetawak, Canang, Gerduk, Gedombuk, Gendang, Ching and Crek. 3) The music is transcript into western notation which comprise totally of 6 songs: Tangkhrueang, Kashkuru, Homrong, Nhoralongduean or Ploinangram, Panthon and Chapbot.

These old songs, with unknown composers, mostly are strophic form in pentatonic toneset; D, F#,G, A and Bb, and ranged in between D4 and Bb5. The melodic contour are mostly undulating with some tied notes. It is found the repetition in some tunes. Among these songs, there are 27 styles of melodic rhythm. The three main tempos; free rhythm, slow, and fast, are found among the songs which are difference in rhythmic patterns of each percussion instruments.

Keywords: Music, Manhora, the Malaysian Siamese.

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยได้อพยพเข้าไปอยู่ในดินแดนแหลมมลายูยุคโบราณมาตั้งแต่ 1,000 ปีก่อนมาแล้ว โดยมากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นบางกลุ่มอพยพในช่วงเวลาเดียวกันด้วย ในอดีตหัวเมืองมลายูเคยเป็นประเทศราชของไทยมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัยและตลอดมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาเสียกรุงให้แก่พม่าเป็นครั้งที่ 2 เมื่อพ.ศ. 2310 หัวเมืองมลายูได้ตั้งตัวเป็นอิสระทั้งหมด แม้กระทั่งสมัยกรุงธนบุรีรวมเป็นเวลา 15 ปี และถูกปราบปรามให้ขึ้นต่อไทยตามเดิมในต้นรัชสมัยของรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ชาติตะวันตกได้แผ่ขยายอำนาจมาในดินแดนแถบนี้ อังกฤษเป็นชาติที่เข้ามามีอิทธิพลในแหลมมลายูมากที่สุดและช่วงเวลานั้นเองได้เกิดปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และสิทธิของไทยเหนือรัฐมลายูทางตอนเหนือ ได้แก่ ไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานู เประ และปะลิส³ ทำให้ไทยต้องเจรจาเป็นเวลาหลายปีและในที่สุดทำให้ไทยต้องยอมสูญเสียหัวเมืองเหล่านั้นให้กับอังกฤษ อันได้แก่ ไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานู เประ และปะลิส เมื่ออังกฤษให้เอกราชแก่มาเลเซียในปี พ.ศ. 2500 หัวเมืองทั้ง 5 จึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของมาเลเซียจนถึงปัจจุบัน⁴

รัฐกลันตัน เป็นรัฐที่มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอสุไหงโกทิง และอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาสของประเทศไทยเป็นรัฐที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีหมู่บ้านชาวประมงมีการทำไร่นา ปลูกผักและสวนปาล์ม รัฐกลันตันเป็นแหล่งอารยธรรมอิสลามของประเทศมาเลเซีย ซึ่งในรัฐนี้มีชาวมลายูเชื้อสายไทยอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นเป็นอันดับสองรองจากรัฐเกดะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน 7 อำเภอ อันได้แก่ อำเภอคูมปัต อำเภอบาเซมัส อำเภอบาเซปูเต๊ะ อำเภอดานะแมเราะ อำเภอมาจิง อำเภอบาเจาะ อำเภอโกตาบารู ซึ่งมีจำนวนคนไทยอาศัยอยู่ในรัฐนี้ประมาณ 25,000 คน คนไทยในรัฐกลันตันยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีการ ดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับระบบการปกครองวัฒนธรรมมุสลิม อันเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของรัฐกลันตัน รวมทั้งยังต่อสู้กับระบบทุนนิยมสมัยใหม่จากกลุ่มชาวมลายูเชื้อสายจีนได้ดี

³ กิ่งแก้ว นิคมขำ, "การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2443 ถึง 2452" (ปริญาญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519), 1.

⁴ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญรัตนการพิมพ์, 2516), 5.

วัฒนธรรม หมายถึง ความเจริญงอกงาม ซึ่งเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ จำแนกออกเป็น 3 ด้าน คือ จิตใจ สังคม และวัตถุ มีการสั่งสมและสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง จนกลายเป็นแบบแผนที่สามารถเรียนรู้และก่อให้เกิดพฤติกรรมและผลิตผล ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม อันควรค่าแก่การวิจัย อนุรักษ์ ฟื้นฟู ถ่ายทอด เสริมสร้างเอตทัคคะ และแลกเปลี่ยน เพื่อสร้างคุณภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข และอิสรภาพ อันเป็นพื้นฐานแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ

วิถีในการดำเนินชีวิตของชาวมลายูเชื้อสายไทย ยังคงรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเอาไว้เป็นอย่างดี นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท มีระบบความเชื่อและเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การแสดงมโนห์ราเป็นมหรสพหนึ่งที่ได้รับคามนิยมมาก คนไทยในรัฐกลันตันยังคงให้ความสำคัญต่อการแสดงชนิดนี้ มักจะมีการนำการแสดงมโนห์ราไปประกอบพิธีและงานรื่นเริงต่างๆ อีกด้วย เพื่อเป็นการทำความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเพื่อความบันเทิงแก่ผู้เข้าร่วมงาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านขุนเกา อำเภอคูมปัต รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย
2. เพื่อศึกษาการแสดงมโนห์ราและการบรรเลงดนตรีประกอบในด้านต่างๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของมโนห์รา องค์ประกอบของการแสดงมโนห์รา วงดนตรี เครื่องดนตรี และนักดนตรี
3. บันทึกดนตรีมโนห์ราเป็นโน้ตดนตรีสากล
4. วิเคราะห์บทเพลงตามหลักดนตรีชาติพันธุ์วิทยา

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ดนตรีมโนห์ราของชาวมลายูเชื้อสายไทยในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

1. การเลือกพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการเก็บข้อมูลภาคสนามในหมู่บ้านขุนเกา อำเภอคูมปัต รัฐกลันตัน ประเทศรัฐมาเลเซีย โดยเลือกเฉพาะการบรรเลงดนตรีประกอบ การแสดงมโนห์ราแสง เนื่องจากการบรรเลงดนตรีของคณะมโนห์ราดังกล่าวมีการอนุรักษ์ลักษณะดนตรีดั้งเดิมของมโนห์ราท่ามกลางวัฒนธรรมต่างถิ่นและหลายชาติพันธุ์ รวมถึงกระแสวัฒนธรรมของชาติตะวันตกได้เป็นอย่างดี
2. การวิเคราะห์บทเพลง ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิเคราะห์บทเพลงดังต่อไปนี้
 - 2.1 วิเคราะห์บทเพลงที่บรรเลงประกอบการแสดงมโนห์ราเท่านั้น

2.2 แนวทางในการวิเคราะห์หีบเพลง ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการวิเคราะห์หีบเพลง ในประเด็นดังนี้

2.2.1 ลักษณะทั่วไป (General Background)

- ประวัติความเป็นมา (Historical Background)
- ความหมายและความสำคัญ (Meaning and Significant)
- รูปแบบ (Form)
- เครื่องดนตรี (Musical Instrument)
- โอกาสในการบรรเลง (Performing Occasion).

2.2.2 ทำนอง (Melody)

- รูปพรรณของท่วงทำนอง (Melodic Texture)
- กลุ่มเสียง (Mode)
- ช่วงเสียง (Range)
- การเชื่อมโยงเสียง (Tied)
- รูปลักษณ์ของท่วงทำนอง (Melodic contour)
- การซ้ำทำนอง (Repetition)
- จังหวะของทำนอง (Melodic Rhythm)

2.2.3 จังหวะ (Rhythm)

- ความเร็วจังหวะ (Tempo)
- กระสวนจังหวะ (Rhythmic Pattern)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

งานวิจัยนี้ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนคุณลักษณะทางดนตรี และบทเพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงมโนห์ราในโอกาสต่างๆ ในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย อีกทั้งยังเป็นนำความรู้จากการศึกษาไปปรับใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมและเผยแพร่องค์ความรู้ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมให้เป็นที่เข้าใจแก่สังคม

วิธีการดำเนินงาน

งานวิจัยเรื่อง "ดนตรีมโนห์ราของชาวมลายูเชื้อสายไทยในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย" เป็นการศึกษาทางด้านดนตรีชาติพันธุ์วิทยา (Ethnomusicology) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ข้อมูลหลักจากการศึกษาภาคสนาม และข้อมูลจากเอกสาร ตำรา ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นข้อมูลสนับสนุน ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขั้นเตรียมการ

ขั้นเตรียมการเป็นการศึกษาค้นหาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวกับการทำงานวิจัย โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.1 การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ โดยมุ่งศึกษาค้นคว้าเรื่อง สภาพทั่วไปของหมู่บ้านยูงเกา อำเภอดุสิต รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย การแสดงมโนห์ราและการบรรเลงดนตรีประกอบในด้านต่างๆ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของมโนห์รา องค์ประกอบของการแสดงมโนห์รา วงดนตรี เครื่องดนตรี และนักดนตรี ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณี และที่โอกาสที่ใช้ในการแสดง ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-มาเลเซีย

1.2 การศึกษาข้อมูลจากบุคคล นอกจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจพื้นที่ภาคสนาม เพื่อศึกษาข้อมูลทางด้านสภาพทั่วไปของชุมชน

2. ขั้นตอนการ

เป็นขั้นตอนของการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

2.1 การสังเกต แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ

2.2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยไม่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมที่กำลังดำเนินอยู่ กล่าวคือ ขณะที่วงดนตรีบรรเลงดนตรีมโนห์ราได้ทำการแสดงนั้น ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกการแสดง

2.1.2 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยการเข้าไปร่วมบรรเลงแตรระในการแสดงดนตรีมโนห์รา

2.2 การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ใน 2 ลักษณะ คือ

2.2.1 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคณะมโนห์ราเป็นหลัก เช่น ชาวบ้านที่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับบริเวณที่มีการแสดง

2.2.2 การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ผู้วิจัยได้เตรียมข้อมูลเบื้องต้นและคำถามไว้ล่วงหน้า โดยผู้วิจัยมุ่งสัมภาษณ์หัวหน้าคณะมโนห์รา ผู้จัดการคณะ และนักดนตรีเป็นหลัก

3. ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้การนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ โดยจำแนกข้อมูลได้ดังนี้

1. ข้อมูลเอกสาร ได้นำข้อมูลทั้งหมดมาเรียบเรียงให้มีเนื้อหาที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ

2. ข้อมูลดนตรี ได้นำมาถอดเสียงดนตรี และได้บันทึกเป็นโน้ตดนตรีสากล ทั้งนี้เพื่อต้องการสื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันและแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมมากที่สุด

ในส่วนของ การวิเคราะห์บทเพลง ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางในการวิเคราะห์บทเพลงจากหลายแหล่งข้อมูล แล้วจึงได้กำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์บทเพลงสำหรับ งานวิจัยนี้ตามแนวทางการศึกษาด้านดนตรีชาติพันธุ์วิทยา ในประเด็นดังนี้ ลักษณะทั่วไป ทำนอง จังหวะ เป็นต้น

4. ขั้่นนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลงานการวิจัยใช้รูปแบบการเขียนพรรณนา (Descriptive Research) ในลักษณะรายงานการวิจัย สำหรับข้อมูลทางด้านดนตรีนำเสนอในรูปแบบของโน้ตสากล เพื่อให้สามารถรับรู้และเข้าใจ ได้ง่ายสามารถเล่นได้ในระดับสากล ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลทั้งหมดในรูปแบบเล่มรายงานการวิจัย ซึ่งการนำเสนอแบ่งออกเป็น 5 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

บทที่ 2 การตรวจเอกสาร

บทที่ 3 วิธีการวิจัย

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

นิยามศัพท์เฉพาะ

มโนห์ราใหญ่ หมายถึง หัวหน้าคณะ เป็นนักแสดงผู้ชายซึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะ หรือเป็นโนห์ราที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้อย่างถูกต้อง มีความรอบรู้ในด้านทำรำ ผู้รำร่วมกับนางรำแสดงเรื่องกับพราय หรือประกาศครูในการแสดงแต่ละครั้ง บางครั้งอาจเรียก มโนห์ราใหญ่ว่า หรือ โนห์ราใหญ่ หรือพ่อโนห์รา

หมอประจำโรง หรือขอโล หมายถึง ผู้ที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งต้องเคยเป็นหัวหน้าคณะหรือพ่อหมอโนห์รามา ก่อน มีความรู้ความเข้าใจในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. หมู่บ้านยุงเกาเป็นหมู่บ้านในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ซึ่งเดิมเคยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย ชื่อเรียกในภาษามลายูคือ "ยูกากา" (Jubakar Kumpung) คำว่า ยุงเกา เป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า กาลากูโบ ทั้งนี้เนื่องมาจากมีฝั่งศพของชาวมุสลิมอยู่เป็นจำนวนมากในอดีต และปัจจุบันผู้คนได้เรียกว่า "ยุงเกา" มีชื่อเรียกเป็นทางการว่า "เพงกาลังกูโบ" (Pengkalan Kubor) มีประชากรอาศัยอยู่ราว 400 คน ประชากรเป็นชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยที่นับถือศาสนาพุทธและอิสลามอาศัยอยู่ มีวัฒนธรรมและประเพณีมีความเหมือนกับชาวไทยทั่วไป เช่น มีพิธีกรรมรับ - ส่งเทวดา คนตรีกาหลอ พิธีกรรมโนห์ราโรงครู เป็นต้น

หมู่บ้านยุงเกา อำเภอตุมปัต รัฐกลันตันนั้นมียาณาเขตที่ติดต่อกับอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาสของประเทศไทย มีการทำการประมง ทำการเกษตร รัฐกลันตันเป็นแหล่งอารยธรรมอิสลามของประเทศมาเลเซีย ถึงกระนั้นก็ตามชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ การดำเนินกิจกรรมของสมาคมชาวพุทธเชื้อสายไทยในตอนเหนือประเทศมาเลเซีย นั้น ไม่เพียงดำเนินการทางด้านวัฒนธรรมอย่างเดียวแต่พยายามรวมกลุ่มเพื่อมีอำนาจทางการเมืองด้วย ปัจจุบันมีพระพุทธรูปทรงนั่งที่ใหญ่ที่สุดเป็นอันดับสองของโลกรองจากพระพุทธรูปทรงนั่งของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งพระพุทธรูปทรงนั่งในประเทศมาเลเซียจะประดิษฐานอยู่ที่วัดมัชฌิมาาราม ประชากรส่วนใหญ่สื่อสารโดยใช้ภาษาไทยถิ่นใต้สำเนียงเจ๊ะเห การปกครองหมู่บ้านยุงเกาหรือหมู่บ้านยูกากา (Jubakar) ปกครองโดยผู้นำชุมชนคือนายเอห์ แดง เอ/เอล เอห์ แดง หรือผู้ใหญ่แดง ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมของชุมชน ดูแลประชาชนภายในหมู่บ้าน ปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน รับข่าวสารจากทางราชการนำมาประชาสัมพันธ์แก่ประชาชนในหมู่บ้าน

2. มโนห์รามีวิวัฒนาการมาจากการแสดงละครชาตรี เป็นการนำบทละครเรื่อง พระสุธน มโนห์รา มาดัดแปลง เมื่อได้รับความนิยมจึงนำชื่อตัวละครมาเรียกเป็นชื่อการแสดงคนตรีมโนห์ราของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐกลันตัน ได้รับการเผยแพร่และ สืบทอดมาจากคนไทยสมัยก่อนที่อยู่ในดินแดนของรัฐทั้ง 5 ทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย และจากทางภาคใต้ของไทย คนตรีถือเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการแสดงมโนห์ราที่จะขาดไม่ได้ ทั้งนี้เพราะนอกจากเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงแล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบพิธีกรรม ปัจจุบันการแสดงมโนห์ราของคนมาเลเซียเชื้อสายไทยนั้น ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยจะทำการแสดงในงานประเพณีที่สำคัญและยิ่งใหญ่ อีกทั้งยังใช้ในการบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คน องค์ประกอบของมโนห์ราประกอบด้วย โรงมโนห์รา คณะมโนห์รา วงดนตรี นักดนตรี หากมีการว่าจ้างให้ทำการแสดงนั้น ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูง ทั้งนี้เนื่องจากนักดนตรีและผู้แสดงมีหลายคน และต้องเดินทางมาจาก

ที่ห่างไกลกัน ดังนั้นการแสดงมโนห์ราจึงไม่ค่อยปรากฏให้เห็นในงานประเพณีทั่ว ๆ ไป ดังเช่นในอดีต คนตรีสมัยก่อนไม่ปรากฏว่ามีลักษณะใดแต่สันนิษฐานว่ามีลักษณะ คล้ายกับคนตรีในปัจจุบันในการศึกษาเรื่องระบบเสียงของคนตรีมโนห์รา ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องเทียบเสียงระบบคิโรโครม (Digital Chromatic Tuner) ทำการวัดเสียงปีซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่บรรเลงทำนองหลัก เพื่อหาค่าเช่นต์ตามทฤษฎีระบบเสียงแบ่งเท่า (Equal Temperament) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการวัดเสียง แต่ละระดับเสียงหลายครั้ง แล้วจึงนำผลที่ได้มาหาค่าเฉลี่ยเพื่อให้ได้ระดับเสียงที่ถูกต้องที่สุด

บทเพลงของคนตรีมโนห์รา มีโน้ตหลักทั้งหมด 5 เสียง ได้แก่ D, F#,G,A, Bb คนตรีมโนห์ราประกอบด้วยเครื่องดนตรีจำนวน 8 ชนิด ได้แก่ ปี่เซรุใน เกอตุ๊ก เกดอมบัก เกนดั่ง เตดาวัก ฉิ่ง คานั่ง แตรระ

การบรรเลงดนตรีจะใช้ประกอบการแสดงมโนห์รา ชื่อคณะมโนห์ราแสง ปัจจุบันมีเพียงคณะมโนห์ราแสงคณะเดียวในรัฐกลันตัน มีสมาชิกอยู่ในหมู่บ้านยูงเกาและหมู่บ้านยามู มีสมาชิกทั้งหมด 16 คน ได้แก่ นายเอห์ ซิน เอ/เอล เอห์ ซิก หรือผู้ใหญ่แสง นายคำ นางรีชา บินดี มาริถัม นางสาวลีลา แซ่ลี นางสาวลีลี แซ่ลี นายซี ซูลฟากรีมี่ บิน ซี ซาวาวิ นายอัมมี ชัม บิน อับดุลลาห์ นายอัมซาร์ บิน ยูซอฟ นายแดง เอห์ ซิน เอ นายเอห์ อัฐ เอ/เอล เอห์ อัฐ นายเอห์ หิน เอ/เอล เอห์ หิน นายอิสมาอิล รา ฮัดซัน นายพุทธ เอห์/เอล เอห์ เมง นายจิตร เอห์/เอล เอห์ ศัน นายอ้อด เอห์/เอล เอห์ หลวง นายมุฮัมหมัด บิน อัคซา นายสิน เอห์/เอล เอห์ หิน สำหรับโอกาสที่ใช้ในการบรรเลงเป็นการแสดงเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยเป็นหลักและมีการแสดงเพื่อความบันเทิง หรือในงานรื่นเริงในงานสำคัญๆ เท่านั้น

3. การบันทึกดนตรีเป็นโน้ตดนตรีสากล สามารถบันทึกบทเพลงได้จำนวน 6 บทเพลง ได้แก่ เพลงตั้งเครื่อง มีจำนวน 272 ห้องเพลง เพลงกาศกรู มีจำนวน 135 ห้องเพลง เพลงโหมโรง มีจำนวน 97 ห้องเพลง เพลงโนห์ราลงเดินหรือปล่อยนางรำ มีจำนวน 113 ห้องเพลง เพลงบันตน มีจำนวน 95 ห้องเพลง เพลงจับบท มีจำนวน 36 ห้องเพลง

จากบทเพลงเหล่านี้มีเพียงเพลงโหมโรง เพลงโนห์ราลงเดินและเพลงบันตนที่มีการดำเนินทำนอง บทเพลงอื่นๆ มีเพียงเครื่องประกอบจังหวะที่ทำหน้าที่หลักในการประกอบพิธีต่างๆ ของการแสดงมโนห์รา ซึ่งมีหมอลอ และมโนห์ราใหญ่หรือพ่อโนห์ราเป็นผู้ว่าบทสวด ทั้งนี้ผู้วิจัยได้บันทึกในลักษณะของโน้ตรวมเครื่องดนตรีทั้งหมด (Score) ดังตัวอย่างที่ 1 แสดงตัวอย่างการบันทึกดังต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 1 แสดงตัวอย่างการบันทึก

ตั้งเครื่อง

Tempo ♩ = 110

เกอคู๊กA

เกอคู๊ก

เกอคอมบั๊ก

คานัง

เตดาคัด

นัง

Tempo ♩ = 110

Tempo ♩ = 110

แตระ

4. การวิเคราะห์หีบเพลง

4.1 ลักษณะทั่วไป

4.1.1 ประวัติความเป็นมา คนตรีมโนห์ราเป็นดนตรีซึ่งได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษชาวไทย ไม่ปรากฏสืบทราบถึงนามผู้ประพันธ์และปีที่ประพันธ์

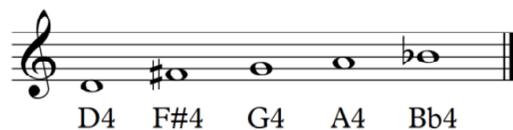
4.1.2 รูปแบบบทเพลงเป็นแบบท่อนเดียว (Single form) โดยบรรเลงซ้ำไปมา (Strophic form)

4.2 ทำนอง (Melody)

4.2.1 บางบทเพลงไม่มีเครื่องดำเนินทำนอง มีเพียงเครื่องประกอบจังหวะที่ทำหน้าที่หลักในวงดนตรี และมีบางเพลงตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นมีเครื่องดำเนินทำนองคือ ปี่เชรูในรูปพรรณของทำนองเพลงมีลักษณะเป็นทำนองเดียว (Monophony)

4.2.2 กลุ่มเสียงส่วนใหญ่ที่ใช้ในบทเพลงเพลงประกอบด้วยกลุ่มเสียง 5 เสียง (Pentatonic) โดยมีเสียงใกล้เคียงกับโน้ตดังนี้ D, F#, G, A, Bb ดังตัวอย่างที่ 2

ตัวอย่างที่ 2 แสดงกลุ่มเสียงของโน้ตหลัก 5 เสียง (Pentatonic)

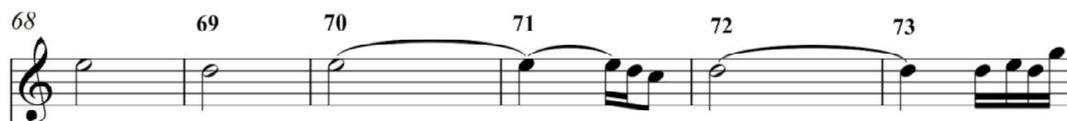
4.2.3 ช่วงเสียง เสียงต่ำสุดในบทเพลงคือเสียง D⁴ ในตำแหน่งซิดเส้นที่ 2 ของบรรทัดห้าเส้นของกุญแจโซล (Treble Clef) เสียงสูงสุดคือเสียง B^b ในตำแหน่งบนเส้นน้อยที่ 1 ของกุญแจโซล ตามตัวอย่างที่ 3

ตัวอย่างที่ 3 แสดงกลุ่มเสียงของโน้ตหลัก 5 เสียง (Pentatonic)

4.2.4 การเชื่อมโยงเสียง มีการใช้เครื่องหมายโยงเสียงสั้นๆ ดังตัวอย่างที่ 4 เพลง โน้ทราลงเดิน ห้องเพลงที่ 70-71 และ 72-73

ตัวอย่างที่ 4 แสดงการใช้เครื่องหมายโยงเสียงอย่างสั้นๆ เพลง โน้ทราลงเดิน

4.2.5 รูปลักษณะท่วงทำนอง เป็นลักษณะขึ้นๆลงๆ (Undulating) ไม่คงที่ตลอดทั้งเพลง ส่วนมากในชั้นคู่ 2 ชั้นคู่ 3 และชั้นคู่ 4 ตามตัวอย่างในบทเพลง ขึ้น ซึ่งมีปรากฏในห้องเพลงที่ 1-9 ดังแผนภาพที่ 5 ซึ่งเป็นการยกตัวอย่างการเดินขึ้นๆลงๆของทำนองเพลง *บันตน*

ตัวอย่างที่ 5 เพลง *บันตน* แสดงรูปลักษณะของทำนองในห้องเพลงที่ 1-9

4.2.6 การซ้ำทำนอง บทเพลงส่วนใหญ่ไม่มีการซ้ำทำนองแต่จะมีบางบทเพลงที่มีการซ้ำทำนองอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างที่ 6 ห้องเพลงที่ 1-8 กับห้องเพลงที่ 9-16 และห้องเพลงที่ 37-41

ตัวอย่างที่ 6 เพลง *ปิ่นตบ* ในห้องเพลงที่ 1-8 กับห้องเพลงที่ 9-16 และห้องเพลงที่ 37-41

$\text{♩} = 100$

4.2.7 จังหวะของทำนอง ในบทเพลงที่มีเครื่องดำเนินทำนองจะมีจังหวะของทำนอง โดยหลักคือ บทเพลงมีลักษณะจังหวะของทำนองทั้งหมด 27 รูปแบบ โดยผู้วิจัยได้แสดงตัวอย่าง 9 รูปแบบ ดังตัวอย่างที่ 7.1-7.9

ตัวอย่างที่ 7.1

ตัวอย่างที่ 7.2

ตัวอย่างที่ 7.3

15

ตัวอย่างที่ 7.4

ตัวอย่างที่ 7.5

ตัวอย่างที่ 7.6

ตัวอย่างที่ 7.7

ตัวอย่างที่ 7.8

ตัวอย่างที่ 7.9

4.3 จังหวะ

4.3.1 ความซ้ำเร็ว บทเพลงมีอัตราความซ้ำเร็วแตกต่างกัน 3 ลักษณะ ได้แก่

4.3.1.1 รูปแบบการการบรรเลงอิสระ เป็นการบรรเลงในลักษณะที่ไม่มีการกำหนดอัตราจังหวะที่คงที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้บรรเลงเป็นหลัก มีเครื่องประกอบจังหวะคือ ฉิ่งเป็นเครื่องดนตรีหลักเกาะประกอบจังหวะซิวจร

4.3.1.2 รูปแบบการบรรเลงในอัตราจังหวะค่อนข้างเร็ว โดยมีจังหวะเกาะ 86 ครั้งต่อ 1 นาที และจังหวะเกาะ 110 ครั้งต่อนาที โดยสามารถแสดงเครื่องหมายกำกับทางดนตรีได้ดังนี้ คือ $\bullet = 86$ และ $\bullet = 110$

4.3.2 กระสวนจังหวะ บทเพลงแสดงกระสวนจังหวะของเครื่องประกอบ จังหวะ ได้แก่ เกอตุ๊ก เกดอมบัก เกนดั่ง เตตาวัก ซึ่งในบทเพลงทั้ง 6 เพลงนั้นมีรูปแบบมากมาย สามารถยกตัวอย่างโดยสังเขปดังต่อไปนี้

- ตัวอย่างรูปแบบกระสวนจังหวะของเกอตุ๊กในเพลงตั้งเครื่อง ดังตัวอย่างที่ 8.1-8.3

- ตัวอย่างรูปแบบกระสวนจังหวะหลักของเกดอมบักในเพลงตั้งเครื่อง ซึ่งปรากฏรูปแบบหลัก ในบทเพลงเพียง 1 รูปแบบ ดังตัวอย่างที่ 9

- ตัวอย่างรูปแบบกระสวนจังหวะของเกนดั่งในเพลงบันตน ซึ่งปรากฏรูปแบบหลักในบท 5 รูปแบบ ดังตัวอย่างที่ 10.1-10.5

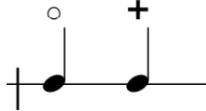

- ตัวอย่างรูปแบบกระสวนจังหวะของคานังในเพลงตั้งเครื่อง ซึ่งปรากฏรูปแบบหลักในบทเพลงเพียง 1 รูปแบบ ดังตัวอย่างที่ 11

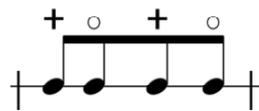

ตัวอย่างที่ 11

- ตัวอย่างรูปแบบกระสวนจังหวะของถึงในเพลงตั้งเครื่อง ซึ่งปรากฏรูปแบบหลักในบทเพลง 2 รูปแบบ ดังตัวอย่างที่ 12.1-12.2

ตัวอย่างที่ 12.1

ตัวอย่างที่ 12.2

- ตัวอย่างรูปแบบกระสวนจังหวะของแตระในเพลงตั้งเครื่อง ซึ่งปรากฏรูปแบบหลักในบทเพลง 2 รูปแบบ ดังตัวอย่างที่ 13.1-13.2

ตัวอย่างที่ 13.1

ตัวอย่างที่ 13.2

อภิปรายผลการวิจัย

นอกเหนือจากผลจากการวิจัยนี้ได้ดำเนินสรุปผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยไปแล้วนั้น ผู้วิจัยขออภิปรายผลการวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นดังนี้

1. ด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรี

การบรรเลงดนตรีมโนห์รานั้นแม้ผู้แสดงจะเป็นชาวมลายูเชื้อสายไทย นับถือศาสนาพุทธก็ตาม ผู้เล่นส่วนใหญ่จะเป็นชาวมลายูเชื้อสายที่เป็นชาวมุสลิมผู้นับถือศาสนาอิสลาม ทั้งนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมพื้นฐานของรัฐกลันตันเป็นวัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม ดังนั้นจึงมีการแพร่กระจายวัฒนธรรมการแสดงดังกล่าวสู่สังคมชาวมุสลิม

เมื่อกาลเวลาผ่านไป วัฒนธรรมตะวันตกได้แพร่กระจายเข้ามามีอิทธิพลต่อชาวพุทธและชาวมุสลิมเป็นอย่างมาก ประกอบกับเทคโนโลยีที่มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทำให้คนรุ่นหลังมีความสนใจต่อวัฒนธรรมภายนอกมากขึ้น จึงส่งผลให้วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวพุทธและชาวมุสลิมมีบทบาทน้อยลง นอกจากนี้จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลภาคสนาม พบว่ามีชุมชนชาวมลายูเชื้อสายไทยในรัฐกลันตันอาศัยอยู่หลายหมู่บ้าน มีจำนวนประชากรที่น้อยมากหรือเป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ เท่านั้นที่บรรเลงดนตรีตามวัฒนธรรมดั้งเดิม เยาวชนรุ่นใหม่จะออกไปประกอบอาชีพในเมืองกัน ดังนั้นกลุ่มคนที่ทำการบรรเลงดนตรีหรือแสดงประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุมากกว่าคนรุ่นใหม่

การแสดงมโนห์ราในของชาวมลายูเชื้อสายไทยในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ในปัจจุบันนั้นมีการแสดงที่เปลี่ยนไปจากเดิม ทั้งนี้มีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์และเป็นไปอย่างเรียบง่ายไม่มีพิธีรีตรองมากเหมือนสมัยก่อน บทเพลงและดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงมโนห์ราเองนั้นก็มีไม่มาก และมีขนาดสั้นเหมือนสมัยก่อน ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำและเนื่องจากไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรทำให้บทเพลงสูญหายไป ใช้เครื่องดนตรีในการบรรเลงไม่มาก จำนวนเครื่องดนตรีมีไม่ครบวงเหมือนสมัยก่อน เพราะนักดนตรีผู้ที่จะบรรเลงเครื่องดนตรีนั้นหายาก อีกทั้งวิธีการในการเรียนรู้วิธีการบรรเลงและเทคนิคต่างๆ ค่อนข้างยากจึงทำให้ไม่เป็นที่นิยม เช่น ซอราบับ (Rebab) เป็นต้น

ผู้คนยังคงให้ความสำคัญต่อการแสดงมโนห์รา ดังจะเห็นได้จากการไปศึกษาภาคสนาม จะมีผู้คนเดินทางมาชมการแสดงค่อนข้างเยอะ โอกาสที่แสดงมโนห์ราในปัจจุบันมักเป็นการประกอบพิธีเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คน อีกทั้งดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมและการแสดงไม่สามารถขาดได้

2. ด้านอัตลักษณ์

แม้ว่าคนมาเลเซียเชื้อสายไทยที่อาศัยอยู่นอกประเทศหรือดินแดนของตนเอง ซึ่งเรียกว่าคนชายขอบ คนเหล่านี้ยังตระหนักถึงความเป็นไทย มีความรักความรู้สึกในชาติพันธุ์ของตนอย่างเหนียวแน่น ตลอดจนอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมส่วนน้อยในดินแดนของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยผู้วิจัยมีเหตุผลสนับสนุนดังนี้

1. พุทธศาสนา ประชาชนชาวมลายูเชื้อสายไทยส่วนใหญ่ เป็นผู้ที่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ดังจะเห็นได้จากการที่ในชุมชนหนึ่งๆจะมีวัดอยู่มากมาย ผู้คนให้ความสำคัญกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น ผู้คนมักจะเข้าวัดทำบุญในวันพระ มีการถวายข้าวพระในวันพระที่วัดในชุมชน นิยมเวียนเทียนเข้าวัดฟังธรรมะในวันสำคัญต่างๆ ของพุทธศาสนา เป็นต้น

2. สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อาหารการกินเหมือนคนไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำการประมง ค้าขายกับคนทั้งในชุมชนนอกชุมชน ตลอดจนติดต่อค้าขายกับผู้คนในจังหวัดทางตอนใต้ของประเทศไทย

3. การส่งเสริมการศึกษา ประชากรในชุมชนแม้จะเป็นชาวมลายูเชื้อสายไทย พวกเขายังคงพูดภาษาไทย มีการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาไทยทุก ๆ วันเสาร์ในวัดของชุมชนชาวพุทธ ซึ่งภาษาไทยเป็นการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ชัดเจนที่สุด ลักษณะการพูดภาษาไทยคล้ายคลึงกับสำเนียงเงี้ยว ซึ่งเป็นสำเนียงที่ปรากฏในอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส

4. การดำเนินวิถีชีวิตตามขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย สามารถดำรงรักษารูปแบบแบบแผนการใช้ชีวิตเหมือนกับคนตากใบในประเทศไทยได้อย่างมั่นคง

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “ดนตรีมโนห์ราของชาวมลายูเชื้อสายไทยในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อไปนี้

1. เป็นแนวทางในการศึกษาดนตรีประกอบการแสดงต่างๆ ของชาวมลายูเชื้อสายไทยในประเทศมาเลเซีย
2. เป็นแนวทางการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมดนตรีของชาวมลายูเชื้อสายไทยกับชาวไทย
3. เป็นแนวทางการศึกษาค้นหาขบในวัฒนธรรมอื่นๆ ที่เป็นชนกลุ่มน้อย

บรรณานุกรม

- กิ่งแก้ว นาคมขำ. "การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมลายูในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2443 ถึง 2452." ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.
- กิตติศักดิ์ เหล่าสุข. "เพลงประกอบการแสดงโนห์ราและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง: กรณีศึกษามโนห์รา คณะสะพานรั้ง สวีศิลป์." ปรินญาณิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2551.
- คำนวน นวลสนอง. *ศึกษาพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติไทยในรัฐทางตอนเหนือของมาเลเซีย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ส่วนวิจัยและพัฒนาสถาบันวัฒนธรรมศึกษา, 2546.
- ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม. *ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญรัตนการพิมพ์, 2516.
- ธำรงค์ดี อายุวัฒน์. *ไทยในมาเลเซีย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บรรณกิจ, 2531.
- นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต. "ตัวตนทางวัฒนธรรมของคนไทยในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย." วิทยานิพนธ์ ปรินญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2550.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. *ศิลปวัฒนธรรมภาคใต้ ว่าด้วยภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน ครัวเครื่องเรือนเมืองใต้*. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, 2548.
- Ismail, Mohammed Yusoff. *Buddhism and Ethnicity Social Organization of a Buddhist Temple in Kelantan*. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1983.
- Peucell, Victor. *Malaysia*. London: Thames and Hudson Ltd London, 1965.
- Roff, William R. *Kelantan: Religion, Society and Politics in Malay State*. Kuala Lumpur: Art Printing Works, 1974.
- The Ministry of Foreign Affairs. *Malaysia in Brief*. Putrajaya: The Ministry of Foreign Affairs, 2000.